

Om Spis Sønderballe

I Sønderballe mødes vi om interessen for naturen, landskabet, planter - og det at høste naturens madkammer.

I perioden 2015 - 2016 har en gruppe af lokalfolk sat bænke op ved flere udkigspunkter. Og så har vi plantet og passet et antal frugttræer langs stier og veje i ejerlavet.

Alt sammen til glæde for os selv og alle turister der færdes i området hvert år.

LEAVE ONLY
FOOTPRINTS

Lillebælt lokker

www.sonderballe.dk

 SPIS

SØNDERBALLE

Frugttræer og bænke i landskabet

Landskabet

Vores område rummer mange kvaliteter. Kysten, skove, søer og vandhuller samt variationen i landbruget byder sammen med et spændende bakket terræn, og en hyggelig gammel gårdlandsby på mange oplevelser i landskabet. Kystlandskabet er langt overvejende præget af en uberørthed og en naturtilstand, der står i stor kontrast til det landbrugslandskab, der karakteriserer Haderslev kommune. Ved kysterne kan vi opleve naturens dynamiske processer omdanne skrænter og strande uden menneskets indgriben. Kysterne ved Sønderballe er udpræget ubeboede på nær campingområderne ved Sønderballe Strand, Vikær Strand og Gåsevig Strand, samt sommerhusområdet ved Sønderballe Strand.

Frugtræerne

Træerne er blevet plantet i 2015 og 2016 og derfor varer det nogle år endnu, før vi kan forvente at kunne høste frugter. Vi har købt solide træer - fortrinsvis fra en økologisk frugtavler på Fyn. Træerne er plantet af lokale med tilladelse fra lodsejere og kommunen.

Spiselige planter

Langs den afmærkede rute finder du i sæsonen mange spiselige planter, der hører til vores lerede jord og kysten. Du finder brombær i august, slåen og hasselnødder i oktober og mange spiselige urter langs stranden.

Kulturhistorie

I Sønderballe ejerlav har der altid boet mennesker. I området findes rester fra bopladser fra både tidlig stenalder, stenalder, bronzealder, jernalder, vikingetid – og vi regner med at Sønderballe gårdlandsby har eksisteret med dens nuværende placering siden 1200-tallet - med landingsplads ved Sønderballe Strand. Det vil sige, at der altid været folk i området, der har høstet naturens spisekammer – både fra kyst, sø, skov og ager. Jorden har været opdyrket siden bronzealderen.

Fra jernalderen og frem til slutningen af 1700-tallet lå næsten alle gårde og huse i landsbyer, og der var kun meget lidt spredt bebyggelse uden for landsbyerne. Landsbyerne lå typisk inde i landet som følge af den "kystflugt", der skyldtes angreb fra vendere og vikinger, hvilket til gengæld gav plads for de kystskove, der er så værdifulde for vores landskab i dag. Skoven på Sønderballe Hoved er da også en "bønder-skov", hvilket vil sige, at den består af mange mindre matrikler, som ejedes og stadig ejers af bønderne i Sønderballe. Sønderballe, udgør en fin, tæt helhed. Dette skyldes ikke mindst, at gårdene i landsbyen i mindre grad blev udflyttet ved Udskiftningen i 1770-1800, hvilket er karakteristisk for mange landsbyer i den østlige del af Sønderjylland.

Færdselsregler

Hele området i Sønderballe er privat ejet. Det gælder både skove, arealer langs kysten og markerne, der dyrkes. Vi glæder os over jeres besøg og ønsker jer gode oplevelser i vores landskab – efterlad kun fodspor.

Diernæs Bugt

- 1 Blomme, kvæde, kvædeperler og rosinblomme, Plum, quince, quincepear and raisinplum, Plaurne, quite, quitebirne und rosheplaurne.
- 2 Pærer, abrikos, fersken, sort mørbær og rgen, Pear, abricot, peach, black mulberries and fig, Birne, aprikose, prfisch, schwarz maubaeren und feige.
- 3 Bærmspel, æbler, kirsebær, bukkehorn og aronia, Juneberry, apple, cherry, wolfberry and aronia, Bærmspel, apfel, kirschen, bocksdom und aronia.
- 4 Forskellige pæresorter og æblesorter, Different sorts of pear and apple, Verschiedene Birnensorten und äpfelsorten.
- 5 Spiselig tjørn - 'Bellana' og 'Zbigniev', Edible thorn - 'Bellana and Zbigniev', Essige Hagedorn - 'Bellana und Zbigniev'.
- 6 Hjertebønder, valnødder, hasselnødder og spise kastanjer, Heart nuts, walnuts, hazelnuts and edible chestnuts, Herznuß, walnuß, haselnuß und kastanie.

Über Iss Süderballig

In Süderballig versammeln wir uns um das Interesse für Natur, Landschaft, Pflanzen und dem Ernten der Esskammer der Natur.

Im Zeitraum 2015 - 2016 hat eine Bürgergruppe Bänke an Aussichtspunkten aufgestellt. Und wir haben viele Obstbäume gepflanzt und gepflegt an Wegen und Straßen im Gebiet unserer Eigentümergemeinschaft.

Alles zur Freude von uns selbst und allen. Touristen, die jedes Jahr in der Gegend unterwegs sind.

LEAVE ONLY
FOOTPRINTS

Lillebælt lokker
www.sonderballe.dk

 SPIS

SØNDERBALLE
Obstbäume und Bänke in der Landschaft

Die Landschaft

Unsere Gegend hat viele Qualitäten. Die Küsten, Wälder, Seen und Wasserläufe, sowie die Variationen in der Landwirtschaft, bieten zusammen mit einem spannenden hügeligen Gelände und einem gemütlichen alten Bauerhofdorf viele Erlebnisse in der Landschaft. Die Küstenlandschaft ist überwiegend von einer Unberührtheit und einem Naturzustand geprägt, im starken Kontrast zur Landschaftslandschaft, die die Gemeinde Hadersleben charakterisiert. An den Küsten können wir erleben, wie die Natur durch dynamische Prozesse Steilküsten und Strände verändert ohne menschliches eingreifen. Die Küsten in Süderballig sind ausgeprägt unbewohnt, bis auf die Campingplätze, sowie dem Sommerhausgebiet am Süderballiger Strand.

Obstbäume

Die Bäume wurden 2015 und 2016 gepflanzt und es dauert daher noch einige Jahre bis wir Früchte ernten können. Wir haben standfeste Bäume gekauft - vorzugsweise von einem Bio-Obstzüchter auf Fünen. Die Bäume wurden von ansässigen Bürgern mit Genehmigung der Grundbesitzer und der Gemeinde gepflanzt.

Essbare Pflanzen

Entlang der markierten Rute findest du in der Saison viele essbare Pflanzen die heimisch sind auf unseren lehmigen Böden und Küsten. Du findest Brombeeren im August, Schlehenn und Haselnüsse im Oktober und viele essbare Kräuter am Strand.

Kulturgeschichte

Im Gebiet der Eigentümergemeinschaft von Süderballig gab es schon immer Menschen - wir vermuten, dass Süderballig als Bauernhofdorf auf dem heutigen Standort seit dem 13. Jahrhundert existiert hat - mit Landungsplatz am Süderballig Strand. Somit hat es immer Menschen in der Gegend gegeben, die die Speisekammer der Natur geerntet haben - sowohl von Küste, See, Wald und Acker. Der Boden ist seit der Bronzezeit bewirtschaftet worden. Von der Eisenzeit bis zum Ende des 17. Jahrhunderts lagen fast alle Bauernhöfe und Häuser in Dörfern, und es gab nur sehr wenige verstreute Bebauungen außerhalb der Dörfer. Die Dörfer lagen typisch inländisch, welches wiederum Platz für die Küstenwälder bietet, die heute so wertvoll für unsere Landschaft sind. Der Wald auf der Süderballiger Halbinsel ist ein "Bauernwald", der aufgeteilt ist in vielen kleiner Parzellen, die ursprünglich, und immer noch, im Besitz der Bauern von Süderballig sind. Süderballig ist ein schönes, dichtes Ganzes. Dies liegt nicht zuletzt daran, dass die Bauernhöfe im Dorf in geringerem Maße durch den Bodentausch um 1770-1800 verlagert wurden, welches sonst so charakteristisch ist für viele Dörfer im östlichen Teil von Südjütland.

Verkehrsregeln

Das ganze Gebiet von Süderballig ist in Privatbesitz. Dies gilt für Wälder, Gebiete entlang der Küste und den bewirtschafteten Felder. Wir freuen uns auf euren Besuch und wünschen euch gute Erlebnisse in unserer Landschaft - hinterlasst nur eure Fußspuren.

About Eat Sønderballe

In Sønderballe we have a common interest for the nature, the landscape, plants - and the idea of harvesting food from nature.

From 2015 to 2016 a group of locals have been putting up benches along multiple viewpoints. We've also been planting and taking care of a number of fruit trees along paths and roads in the area.

All of this is for our own pleasure, along with tourists who visit the area every year.

LEAVE ONLY
FOOTPRINTS

Lillebælt lokker
www.sonderballe.dk

 SPIS

SØNDERBALLE

Fruit trees and benches in the landscape

The landscape

Our area contains many qualities. The coast, forest, small lakes, ponds and the variation in crops offers many experiences together with an exciting hilly terrain and a cozy old farm village. The coastal landscape is by far characterized by being untouched and in a natural state - which is in great contrast to the agricultural landscape which dominates Haderslev municipality. At the coast one can experience nature's dynamic processes convert slopes and beaches without human intervention. The coastline in the Sønderballe area is mainly uninhabited except the camping areas of Sønderballe Strand, Vikær Strand and Gåsevig Strand and the cottage area: Sønderballe Strand.

The fruit trees

The trees have been planted in 2015 and 2016 and therefore we have to wait some years before we are able to harvest. We have bought robust trees - primarily from an organic fruit tree producer from Funen. The trees have been planted by locals with permission from land owners and Haderslev municipality.

Edible plants

Along the walk way you will in season find many edible plants, which belong to our clayey soil and the coast. You will find black berry in August, black thorn and hazel in October and many edible herbs along the beach.

Cultural history

There has always been people living in Sønderballe ejerlav (land association). In our area remnants from settlements - from the early stone age, the stone age, the bronze age, the Iron age and the viking age - have been found. We expect that our farm village, Sønderballe, has existed with its presents location since the 13-century - and with its landing at Sønderballe Strand. This means people has always been in the area harvesting nature's pantry - from the sea, lake, forest and fields. The soil has been farmed since the bronze age. In Sønderjylland almost all farms and houses were located in a village from the iron age to the end of the 18-century and only very few houses were located outside a village. The villages were located inland and behind hills - away from the coast - which in turn resulted in our present valuable coastline forests. The forest on Sønderballe Hoved is a farm forest (bønderskov) which means it consists of many land pieces which the farmers in Sønderballe owned and still own. The village Sønderballe represent a fine close whole. This is due to the fact that few farms moved out from the village in the big land reform (Udskiftningen) in 1770-1800 - and this is a characteristic for most villages in the eastern part of Sønderjylland.

Rules when hiking

All of the Sønderballe area is private land. It applies for forest, areas along the coast and the farming landscape. We are delighted by your visit and wish you many good experiences in our landscape - only leave your footprints.

Diernæs Bugt

- 1 Blomme, kvæde, kvædeperler og rosinblomme, Plum, quince, quincepear and raisinplum, Pflaume, quitte, quittebirne und rosinpflaume.
- 2 Pærer, abrikos, fersken, sort motbær og figen, Pear, abricot, peach, black mulberries and fig, Birne, aprikose, prfisch, schwarz maulbeeren und feige.
- 3 Bærnispel, æbler, kirsebær, bukkehorn og aronia, Juneberry/ apple, cherry, wolfberry and aronia, Bærnispel, apfel, kirschen, bucksdom und aronia.
- 4 Forskellige pæresorter og æblesorter, Different sorts of pear and apple, Verschiedende birnensorten und äpfelsorten.
- 5 Spiselig tjørn - 'Bellana' og 'Zbigniew', Edible thorn - 'Bellana' and 'Zbigniew', Essige Hagedorn - 'Bellana' und 'Zbigniew'.
- 6 Hjertnødder, valnødder, hasselnødder og spise kastanjer, Heart nuts, walnuts, hazelnuts and edible chestnuts, Herznuß, walnuß, haselnuß und kastanie.